

کودکان خاص کتاب‌های خاص

موضوع: بررسی مسایل کتاب و کتابخوانی برای کودکان نابینا، ناشنوا و عقب‌افتاده ذهنی
 دانشجو: عبدالحسین فرج‌پهلوی
 استاد راهنما: توران میرهادی (خمارلو)
 دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی،
 کارشناسی ارشد فوق‌لیسانس کتابداری
 مهرماه ۱۳۶۱
 تهیه و تلخیص: آرزو انواری

این پژوهش به وضعیت کتاب و کتابخوانی، در زمینه کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۶ ساله‌ای می‌پردازد که دچار ناتوانی‌هایی نظیر نابینایی، ناشنوایی و عقب‌افتادگی ذهنی هستند.

حدی یا به کلی از تأمین ضرورت‌های زندگی عادی فردی و یا اجتماعی ناتوان است.»^(۱) در ادامه، به عوامل و عواقب معلولیت، آمار و وضعیت معلولین جهان، انواع معلولیت‌های شناخته شده در بین کودکان، پرداخته شده است. در بخشی از این فصل، این‌گونه آمده است: در جهان معلولین نیز بی‌شک کتاب و کتابخانه نقش عمده‌ای دارد. به همین علت است که هم‌اکنون در

در آغاز فصل پیش‌گفتار این رساله، کلیاتی در باب معلولیت و پیدایش کتاب و کتابخانه آورده شده است. در این فصل می‌خوانیم: طبق ماده یک «اعلامیه حقوق معلولین» که در ۹ دسامبر سال ۱۹۷۵ میلادی به تصویب سی‌امین نشست از جلسه عمومی ۲۴۳۳ سازمان ملل متحد رسید، «معلول» به قرار زیر تعریف می‌شود: «منظور از معلول کسی است که به علت نقص جسمی یا روحی (چه مادرزاد و چه غیر آن) تا

کشورهای پیشرفته، اهمیت زیادی به این امر قایل شده‌اند و کتابخانه‌ها و کتاب‌های خاص گروه‌های مختلف معلولین، برای پیشبرد زندگی این افراد به کار گرفته می‌شوند. «کتابخانه ملی نایبانیان»، «مؤسسه ملی سلطنتی نایبانیان»، «مؤسسه سنت دونستان»^(۲) در انگلستان و «کتابخانه انجمن ملی تروندهایم برای نایبانیان» در نروژ، «کتابخانه نایبانیان و معلولین می‌سی‌سی‌پی» در آمریکا و مؤسسات مشابه دیگر در سایر نقاط، از نمونه‌های بارز این موضوع هستند. این کتابخانه‌ها با انجام خدمات گسترده و حتی سیستم مبادله کتب و نوار از طریق پست، این امکان را برای معلولین جامعه‌شان به وجود می‌آورند که پایه‌پای سایر افراد عادی، از دانش و اطلاعات لازم برخوردار شوند.

در بخشی دیگر، به فعالیت‌های یونسکو، در ارتباط با کودکان و نوجوانان پرداخته شده است. فصل اول این پژوهش با عنوان «نایبانیان»، به شرایط نایبانیان ایران پرداخته است و به سابقه تاریخی فعالیت‌های نایبانیان، تحصیل آن‌ها و... اشاره می‌کند. سپس مراکز آموزشی نایبانیان ایران را معرفی می‌کند.

در ایران مسئله ادبیات کودکان معلول، هنوز بدان صورت که باید مطرح نشده و بیشتر به مسائل رفاهی و آموزشی این کودکان پرداخته شده است. لذا طبیعی است که از نظر کمی، شمار کتب و نشریاتی که از ابتدا تا کنون در ارتباط با ادبیات جامعه معلولین ایران نوشته و یا ترجمه شده است، از شمار انگشتان تجاوز نمی‌کند.

○ مطالب انتشار یافته مربوط به نایبانیان، از سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۵۰
○ مطالب انتشار یافته در ارتباط با نایبانیان، از سال ۱۳۵۰ به بعد

ردیف	نوع مطلب	تعداد
۱	کتاب خاص نایبانیان	-
۲	نشریات خاص نایبانیان	۱
۳	کتاب کودکان با قهرمان نایبانا	۲
۴	کتاب ترجمه‌شده کودکان با قهرمان نایبانا	۲
۵	مقالات راجع به کودکان نایبانا	-
۶	کتاب تخصصی مربوط به نایبانیان	-
۷	کتاب‌های گویا	۲۵۰
	جمع کل	۲۵۵

ردیف	نوع مطلب	تعداد
۱	کتاب خاص نایبانیان	-
۲	نشریات خاص نایبانیان	-
۳	کتاب کودکان با قهرمان نایبانا	۱
۴	کتاب ترجمه‌شده کودکان با قهرمان نایبانا	-
۵	مقالات راجع به کودکان نایبانا	۲
۶	کتاب تخصصی مربوط به نایبانیان	۱
	جمع کل	۴

* وضعیت کتاب‌های موجود در آموزشگاه‌ها و مؤسسات خاص نابینایان

ردیف	نام کتابخانه	جمع کتب بریل	موضوعات مورد بحث	تعداد کتب بریل راجع به نابینایان	تعداد نوار	موضوعات مورد بحث	نوارهای راجع به نابینایان
۱	کتابخانه گریا	-		-	۵۰۰	معلومات عمومی ایدئولوژیکی / داستان کودکان / علوم	۲
۲	کتابخانه آموزشگاه رودکی اهواز	۱۰۰	درسی و آموزشی	-	۳۰		-
۳	کتابخانه سازمان رفاه نابینایان اهواز	۱۰۰	معلومات عمومی / داستان کودکان / ایدئولوژیکی	-	۸۰۰	معلومات عمومی ایدئولوژیکی / داستان کودکان / علوم	-

نام برده و مشخصات شناسنامه‌ای و خلاصه‌ای کوتاه از آن آورده شده، از این قرار است:

- ۱- گرداب سکندر، محمدرضا سرشار (رضا رهگذر)
- ۲- نوازنده نابینا، ولادیمیر کورولنکو، مترجم؟
- ۳- داستان زندگی من، هلن کلر، مترجم، ثمینه باغچه‌بان (بیرنظر)
- ۴- مردی که می‌خندد، ویکتور هوگو، مترجم: جواد محبی
- ۵- پسرک چشم آبی، جواد مجابی، با نقاشی فرشید مثقالی

فصل دوم، به‌ناشنوایان و تعریف ناشنوایی، علل آن و پایگاه اجتماعی ناشنوایان می‌پردازد. سپس جمعیت و تاریخچه‌ای از ناشنوایان، همین‌طور نیازهای آنان آورده شده‌است. سپس آمار کتب منتشر شده و موجود در کشور، برای این افراد آورده شده‌است.

○ کتاب‌های منتشره در محدوده غیردرسی

ردیف	موضوع	تعداد کتب نوشته شده
۱	معرفی ناشنوایان	۱۲
۲	داستان‌هایی با شخصیت‌های ناشنوا	۱
۳	کتاب‌های غیردرسی خاص ناشنوایان	۳
۴	کتاب‌های غیردرسی با شخصیت ناشنوا	۱
۵	کتاب‌هایی برای والدین و سرپرستان ناشنوایان	۳
جمع		۲۲

از این آمارها و جدول‌ها، می‌توان نتیجه گرفت:

- ۱- مجموعه کتب موجود در کتابخانه‌های نابینایان، بدون توجه به سطح آموزشی و توانایی علمی آنان جمع‌آوری شده است.
- ۲- در کتاب‌ها و نوارهای تهیه شده، کم‌تر سعی شده است مطالب مربوط به خود نابینایان گنجانده شود. در صورتی که استفاده از سرگذشت افراد موفق نابینا، باعث تقویت روحیه و بالا بردن سطح آگاهی نابینایان، نسبت به توانایی‌های بالقوه خودشان می‌شود.

سپس به کتاب‌های کودکان با قهرمان نابینا اشاره شده است که تعداد آن از انگلستان یک دست هم فراتر نمی‌رود و جای پرسش است که آیا تعداد واقعی این کتاب‌ها همین است یا ماحصل تلاش پژوهشگر این بوده؟ کتاب‌هایی که از آن‌ها

○ کتب منتشره در محدوده آموزشی و درسی

ردیف	موضوع	تعداد کتب تهیه شده
۱	کتاب‌های درسی ویژه ناشنوایان	۶
۲	کتاب‌های روش تدریس ناشنوایان	۶
۳	کتاب‌هایی در مورد آموزش ناشنوایان	۶
جمع		۱۸

در مورد کتب مورد استفاده برای کودکان و نوجوانان ناشنوا، در بازدید از سه مرکز آموزشی و تربیتی ناشنوایان، نتایج زیر حاصل شد:

ردیف	نام مرکز آموزشی یا تربیتی	جمع کتب موجود در کتابخانه	کتب خاص ناشنوایان	موضوعات کتب
۱	آموزشگاه شماره ۱ باهنه‌پان	۵۷۱	۱	مذهبی، علمی، اقتصادی، تاریخ، جغرافیا و کتاب‌های داستان کودکان
۲	آموزشگاه رودکی اهواز	۱۰۰	-	-
۳	مرکز رفاه ناشنوایان اهواز (۳)	-	-	-

روان‌شناسی، کتاب‌های متعددی ترجمه و تألیف شده است. کتاب‌های این گروه از کودکان را نیز طبیعتاً باید از دو بعد «آموزشی و درسی» و «غیردرسی» بررسی کرد.

تاکنون کتاب ویژه‌ای برای آموزش این کودکان تدوین نشده. طبق برنامه آموزشی وزارت آموزش و پرورش، برای تدریس این کودکان، بایستی از کتب عادی دبستانی و بالاتر استفاده کرد با این تفاوت که مریبان مربوطه حق دارند براساس هوش دانش‌آموزان و توانایی ذهنی ایشان، تغییراتی در زمان تدریس و نیز حجم دروس به وجود آورند. در ادامه، آمارها و جدول‌های مربوط به کتاب‌های موجود برای این گروه، آورده شده است:

تعداد کتاب‌های کودکان با قهرمان ناشنوا که در این تحقیق نام برده شده، دو عدد است:

۱- بازیگر، ژولیا کاینکهام، مترجم مهدخت دولت‌آبادی

۲- در آینه، کیومرث پوراحمد

البته چنان که برمی‌آید، این کتاب‌ها، به عنوان نمونه آورده شده است.

فصل سوم این پایان‌نامه، به مسائل عقب‌افتادگان ذهنی و به شرایط، تعاریف و نیازهای آن می‌پردازد. در بخشی از این فصل، چنین می‌خوانیم:

متأسفانه در داخل کشور، کتاب‌هایی که خاص کودکان عقب‌افتاده ذهنی نوشته و یا تهیه شده باشد، تا به حال نداشته‌ایم. البته، راجع به این کودکان و به خصوص از نظر پزشکی و

○ تا سال ۱۳۵۰

ردیف	نوع مطلب	کتاب	مقاله	جمع
۱	کتاب‌های بزرگسالان	۲	۶	۸
۲	کتاب‌های کودکان، با قهرمان کودک عقب‌افتاده	۱	-	۱
۳	کتاب‌های ویژه کودکان عقب‌افتاده ذهنی	-	-	-

○ ۱۳۵۰-۱۳۶۰

ردیف	نوع مطلب	کتاب	مقاله - پژوهش	نشره	جمع
۱	کتاب‌های بزرگسالان	۷	۷	۲	۱۶
۲	کتاب‌های کودکان با قهرمان عقب‌افتاده ذهنی (۴)	۴	۴	۴	۴

در بخش پایانی این پایان نامه، نتایج این پژوهش، چنین دسته‌بندی شده است:

۱- علی‌رغم کوشش‌هایی که تاکنون در زمینه آموزش و رفاه کودکان و نوجوانان نابینا، ناشنوا و عقب‌افتاده ذهنی در کشورمان انجام گرفته، این گروه هنوز ناشناخته باقی مانده‌اند. جامعه از این افراد درک درستی نداشته و برخوردها بیشتر توأم با دلسوزی و ترحم است.

۲- قسمت عمده امکانات فراهم شده برای این گروه، در پایتخت متمرکز شده است. در حالی که در سایر استان‌ها و نقاط دورافتاده، اکثر این کودکان، از حداقل امکانات نیز بی‌بهره‌اند.

۳- هیچ‌گونه آمار دقیق و جامعی از تعداد، پراکندگی و توزیع سنی این افراد در سطح کشور، در دست نیست.

۴- در مقایسه با جمعیت تقریبی این افراد (نزدیک به دو میلیون نفر که حدود ۸۵۰ هزار نفر کودک و نوجوان زیر ۱۶ ساله‌اند)، نقش آن‌ها در ادبیات بسیار اندک بوده است. این امر بیشتر ناشی از عدم شناخت نویسندگان از این افراد و نیز ضعیف بودن پایگاه اجتماعی معلولین در ایران است.

۵- کتابخانه‌های مخصوص این کودکان، اغلب حتی در آموزشگاه‌های ویژه آن‌ها نیز وجود ندارد. این امر حاکی از کم‌بها دادن به مطالعات فوق‌برنامه و نیز نقش کتاب در پیشبرد زندگی و موفقیت کودکان معلول است.

۶- در پاره‌ای از موارد که کتابخانه کوچکی برای گروهی از دانش‌آموزان معلول وجود دارد،

کتاب‌ها نامناسب بوده و بیشتر برای کودکان عادی و حتی بزرگسالان نوشته شده است. مطالعه این‌گونه کتب، به‌ندرت در خور فهم یک کودک ناشنوا و یا عقب‌افتاده ذهنی است.

۷- کمبود نشریات خاص معلولین، به نحو چشمگیری مشهود است. نشریات از عوامل مهم ارتباطی بین معلولین و جامعه غیرمعلول محسوب می‌شوند.

۸- متأسفانه، اغلب مشاهده می‌شود که مسئولین نیز به مسائل کتابخوانی معلولین، توجه کافی نشان نمی‌دهند.

۹- ناشنویان ایران، نسبت به بقیه معلولین، از امکانات ورزشی نسبتاً خوبی برخوردارند، اما نابینایان و عقب‌افتاده‌های ذهنی، از این نظر کم‌تر مورد توجه قرار گرفته‌اند.

۱۰- کمبود روان‌شناس خاص معلولین، از دیگر مسائلی است که به چشم می‌خورد و موجب پدید آمدن کاستی‌هایی در امور تربیتی و آموزشی آنان می‌شود.

پی‌نوشت

۱. مجله پیام یونسکو، سال دوازدهم، شماره ۱۳۱، دی ۱۳۶۰ (بهمن ۱۳۵۹) ص ۳۶.

2. St. Dunstan

۳. در این مرکز، کلاس‌های آموزشی نیز دایر است. کتاب‌های مورد استفاده در این مرکز، فقط به کتب تدوین شده توسط آموزش و پرورش منحصر می‌شود.

۴. علی‌رغم بی‌گیری مشخص نشد.